

R. Bhagwanbali, *Contracten voor Suriname. Arbeidsmigratie vanuit Brits-Indië onder het indentured-labourstelsel 1873-1916* (Dissertatie Nijmegen 1996; Den Haag: Amrit, 1996, 263 blz., ISBN 90 74897 12 6).

Hoe is het mogelijk, dat grote groepen Aziaten uit vrije wil naar het Caribische gebied wilden komen om daar het onmenselijke plantagewerk te verrichten, waarvan de slaven na hun vrijlating eindelijk verlost waren? Deze vraag heeft tot nu toe het internationale onderzoek naar de geschiedenis van de Aziatische contractarbeid overheerst en daarbij is een tweedeling der geesten ontstaan. Een groep onderzoekers houdt vol, dat het ronselen, het vervoer, de tewerkstelling en de plantagearbeid op essentiële punten gelijk waren aan wat de Afrikanen hadden moeten doorstaan, wanneer zij als slaaf naar de Nieuwe Wereld werden gebracht. Anderen wijzen er daarentegen op, dat de contractmigratie op essentiële punten afweek van slavenhandel en slavernij.

Kan de 'casus' Suriname nieuw licht op dit probleem werpen? De auteur van de hier besproken dissertatie probeert op deze vraag een antwoord te vinden door zich te concentreren op twee stadia uit het migrantenleven van de ruim 33.000 Indiërs, die tussen 1873 en 1916 naar Suriname zijn gekomen: de werving en de verscheping.

De conclusies, die Bhagwanbali presenteert zijn weliswaar voorzichtig en soms tentatief, maar onderschrijven in grote lijnen de 'voluntaristische' interpretatie van de contractmigratie. Zo constateert de auteur dat de meeste contractanten zich wel degelijk bewust voor werk overzee lieten werven en bewust voor Suriname kozen, omdat de contractvoorwaarden voor die kolonie wat gunstiger waren dan voor de meeste andere bestemmingen. Voorts lijkt de auteur redelijk tevreden te zijn over de wijze, waarop het wervingssysteem functioneerde. Natuurlijk was er in de lange keten, die liep van emigratie-agent, tot sub-agenten, *arkatia's* en hulp-*arkatia's* wel een zwakke schakel, maar de auteur is overtuigd, dat de Britse koloniale overheid in India er veel aan gelegen was om misstanden in de werving uit te bannen. Trouwens, *intending migrants*, die onder valse voorwendselen waren geronseld, kostten veel geld, omdat ze op kosten van de wervers weer teruggestuurd werden. Het systeem corrigeerde zo zichzelf. Tot slot lijkt ook het transport van de migranten de goedkeuring van de auteur te kunnen wegdragen. In vergelijking met de sterfte aan boord van schepen met Europese migranten voor Noord-Amerika was het sterftepercentage onder de Indiase passagiers op weg naar Suriname relatief laag.

Deze conclusies doen vermoeden, dat we hier te maken hebben met een proefschrift dat is gebaseerd op de analyse van veel kwantitatieve bronnen. Niets is echter minder waar. De auteur heeft weliswaar veel kwantitatief materiaal onder ogen gehad, maar de presentatie daarvan is gebrekkig en zelfs soms zinloos. Voorts lijkt de auteur zijn best te doen om ten aanzien van een aantal belangrijke vragen betreffende de werving en het vervoer het antwoord schuldig te blijven. Hij constateert slechts dat er een aantal elkaar tegensprekende interpretaties bestaan en trekt zich vervolgens geruisloos terug. Een derde onvergeeflijk manco betreft het literatuuronderzoek. Uit de literatuuropgave blijkt, dat vrijwel alle studies over de contractmigratie ontbreken, die de afgelopen tien jaar zijn gepubliceerd.

Overigens is dit laatstgenoemde defect nog het gemakkelijkst te verklaren. In het voorwoord wordt — heel versleuteld — verteld, dat de auteur vele jaren lang tevergeefs heeft geprobeerd met zijn manuscript in Leiden de doctorsgraad te verwerven en dat hem dat ten lange leste in Nijmegen gelukt is. Intussen raakte de literatuurlijst verouderd.

Die veroudering komt aan het licht bij de bespreking van de sterfte aan boord van de 'koelieschepen'. Daaruit blijkt dat deze op de schepen naar Suriname steeds hoger was dan het gemiddelde. Waarom? De auteur zelf zegt vaag: '... door omstandigheden tijdens de overtocht,

die de autoriteiten niet in de hand hadden' (138). Daarmee wordt niets verklaard en de beloofde aanvullende informatie doet dat evenmin. De oplossing is echter, dat de periode, waarin de emigranten op het schip naar Suriname zaten, gemiddeld langer was dan die naar andere bestemmingen. Om deze factor uit te schakelen wordt de laatste jaren het sterftecijfer tijdens de scheepsreis uitgedrukt in promille per 30 dagen, zodat de duur van de zeereis geen verstorende factor meer kan vormen.

Waren misschien de werving en selectie van de contractarbeiders voor Suriname onzorgvuldiger dan voor de andere bestemmingen? Weer scheidt de auteur ons af met nietszeggend cijfermateriaal. Zo worden op de pagina's 121-135 maar liefst 9 tabellen gepresenteerd met cijfers over ziekte, sterfte en desertie in het depot in Calcutta. Niet duidelijk is of de cijfers betrekking hebben op het Surinaamse depot of op het gemiddelde van alle depots. Wat is overigens de zin van de tabellen 6.5, 6.6 en 6.7, waaruit we onder meer leren dat er zich in 1904 drie zieken in 'het' (welk?) hoofddepot bevonden, die aan dysenterie leden? Deze gegevens zijn waardeloos. Zulke ziekte- en sterftecijfers krijgen pas betekenis als ze in promillages worden uitgedrukt en als de cijfers in het depot van Suriname vergeleken worden met die in de andere depots en eventueel met die betreffende de gehele bevolking van India gedurende dat jaar.

Tot slot nog een opmerking over de opvatting van de auteur, dat zijn proefschrift vooral veel problemen niet moet oplossen. Zo komt in het boek — terecht — de vraag aan de orde hoeveel emigranten India in de vorige eeuw heeft gehad en welk deel van hen als contractarbeider kan worden aangemerkt. In totaal zijn er tussen 1838-1919 1,16 miljoen Indiërs met een arbeidscontract vertrokken, terwijl het totale aantal emigranten gedurende die periode op 6 miljoen wordt geschat. 'Het verschil is vermoedelijk te verklaren uit het feit, dat er meerdere vormen van emigratie bestonden'. Waarom 'vermoedelijk' (78)?

Overigens blijkt het in elkaar timmeren van zo'n grabbelton met meningen van anderen soms minder onschuldig dan het lijkt. Zo somt de auteur in zijn inleiding de vele verklaringen op, die een aantal — veelal oudere — auteurs hebben gegeven voor de emigratiedrift van de Indiërs. Bhagwanbali beseft echter niet dat hij zelf verantwoordelijk wordt voor zulke verklaringen, als hij die tenminste zonder commentaar overneemt. Hij kopieert de opvatting dat het Britse koloniaal bestuur de scheepsbouw en de scheepvaart in India tegenwerkte en daarmee veel werkloosheid veroorzaakte. In de voorafgaande paragraaf wordt echter beweerd, dat 95% van de emigranten uit Noord-India afkomstig was, waar geen scheepswerf te bekennen viel.

Aan dit voorbeeld zijn nog vele toe te voegen. De auteur besteedt terecht aandacht aan de werving van vrouwelijke emigranten. De koloniale overheid had immers gedecreteerd, dat er op elke 100 mannen 40 vrouwen dienden te vertrekken. Het werven van vrouwen was echter moeilijk. Aanvankelijk — zo meent de schrijver — drukte de Brits-Indische regering een oogje dicht, maar na 1884 zou er strenger zijn toegezien op de naleving van deze regel. Waarom heeft de auteur de schommelingen in het — blijkbaar wisselende — percentage vrouwelijke emigranten naar Suriname dan niet berekend? Een tabel extra had er nog wel bij gekund.

Al deze voorbeelden tonen aan, dat dit boek eigenlijk nog niet af is. Het is jammer, dat de nuttige informatie van deze dissertatie geheel ten ondergaat in een zee van onnauwkeurigheden, fouten en gebrekkige samenvattingen van de literatuur. Het Leidse adagium 'beter niet gepromoveerd dan slecht gepromoveerd' heeft zo zijn voordelen.

R. S. Zwart, *'Gods wil in Nederland'. Christelijke ideologieën en de vorming van het CDA (1880-1980)* (Dissertatie Nijmegen 1996, Historische boekerij IV; Kampen: Kok, 1996, 325 blz., ISBN 90 242 7780 9).

Dit boek, een Nijmeegse dissertatie, neemt duidelijk stelling in een gecompliceerd debat: waar ligt de oorsprong van het CDA? Volgens de schrijver ervan hebben niet de electorale verliezen van de confessionele partijen rond 1970 (vooral van de KVP) tot het christen-democratisch samengaan geleid, maar de afbrokkeling van de gereformeerde en katholieke ideologieën in de loop van de jaren vijftig en zestig. Niet dus bij de machtsvraag is de verklaring te zoeken, maar bij de veranderingen in de wegwijzende functie en 'de bovenmenselijke status', zoals de schrijver het noemt, van respectievelijk het neocalvinisme en het neothomisme. Deze hadden blijkbaar tot dan toe iedere toenadering geblokkeerd. Rond 1960 echter trad het belang van de ideologische factor dermate ver op de achtergrond, dat het tot de vorming van het CDA kon komen. Om die fundamentele wijziging in zijn boek ook compositorisch tot uitdrukking te brengen, deelt de schrijver zijn tekst in tweeën in. In een eerste deel gaat hij ver terug in de negentiende eeuw en schetst hij in tweemaal twee hoofdstukken het ontstaan, de ontwikkeling en het verval van beide 'ismen' tot ongeveer 1967. In deel twee komt vervolgens de vorming van de nieuwe partij aan de orde.

Zwarts boek laat zich goed lezen. Het is vlot geschreven en niet te lang. De auteur kent de langzamerhand omvangrijke literatuur goed. Dit laatste mag wel extra benadrukt worden. In het kielzog van de verzuiling hebben zich aan protestantse en katholieke kant immers nogal op zichzelf staande historiografische onderzoekstradities gevormd, die zich tot nog toe van de ontzuiling bar weinig hebben aangetrokken. Zelden treft men een schrijver die zich de moeite getroost zich in het wel en wee van beide kampen te verdiepen. Ook in andere opzichten valt er het nodige goede over deze dissertatie vast te stellen. Hoewel het grootste deel van het bronnenmateriaal gedrukt en dus van openbare aard is, heeft de schrijver toch ook de hand weten te leggen op enkele bijzonder intrigerende archiefbronnen, die zover ik kan zien tot nog toe niet of maar spaarzaam zijn gebruikt. Op die manier fleuren gegevens uit de persoonlijke archieven van ideologisch geprofileerde figuren als de KVP'ers Stokman en De Quay en de AR-leider Berghuis het verhaal hier en daar heel aardig op. Ook draagt het boek het nodige bij tot onze kennis van de veranderingen in de vorderende jaren vijftig en de eerste helft van de jaren zestig, die in toenemende mate in de aandacht van onderzoekers staan. Het verlies van zekerheden, de breed om zich heen grijpende discussies en de daarmee gepaard gaande 'mentale ontzuiling' uit die jaren worden in het boek ruim gedocumenteerd. *Deo volente* verdient *'Gods wil in Nederland'* daarom een ruim lezerspubliek.

Op pagina 227 introduceert de schrijver een onderscheid, waardoor zijn theorie veel van haar scherpte verliest: vóór 1967 (het jaar van de omvangrijke KVP-verkiezingsnederlaag) werd christen-democratische eenheid wenselijk gevonden vanwege het afnemend belang van de ideologische factor, nadien werd ze noodzakelijk geacht, zo heet het daar. Dit gold met name voor de KVP. Met deze 'nuancering' zal menigen hartgrondig akkoord gaan. Maar zelfs dan blijft de twijfel stevig knagen. Ten principale geldt dat voor de opzet van het boek als zodanig. Het is in deze studie à l'ideologie wat de klok slaat. Maar de vraag of het het verval van de katholieke macht was, die tot de vorming van het CDA leidde, of de veranderingen in status en functie van de christelijke ideologieën, wordt alleen beantwoord door beide factoren tegen elkaar af te wegen. Zwarts studie is, anders gezegd, te eenzijdig verificerend van aard. Weliswaar levert dat veel nieuwe kennis op, maar de uitgangsvraag kan er niet mee beantwoord worden.

Ook terzake van allerlei deekwesties opteert de schrijver, zijn intentie getrouw, voor een